

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית בני אמונים

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

העני מקריב קרבן עשיר באמירה

"זאת תורת הילדת לזכר או לזמנה; ואם לא תמצא ידה די שה..." (יב ח)

תבות "זאת תורת הילדת" נראות כמסכמות את פרשת קרבנות הילדת. ויש להבין מדוע כתבה אותן התורה לפני שפרשה את דיני יולדת שאין ידה משגת לקרבן בהמה?

תרגו רבי פינחס הרוויץ בעל ההפלאה:

מהפסוק לעיל (ו יח): "זאת תורת החטאת" דרשה הגמרא (מנחות ק"א): "כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת". ולפי זה יש לדרש אף מן הפסוק "זאת תורת הילדת" שהעוסק בפרשת קרבן יולדת כאלו הקריב קרבן יולדת.

מעתה, כפי שבזמן הזה תקנו לומר את פרשיות הקרבנות כדי שאמירתן תחשב כהקדמה, כך ראוי שבזמן הזה תאמר הילדת את פרשת קרבן יולדת ביום הארבעים ואחד לילדת זכר או השמונים ואחד לילדת נקבה, תחבד חייבה בקרבן יולדת. אולם בשונה מזמן המקדש, בזמן הזה אף יולדת עניה תאמר את פרשת קרבן עשירה. שהרי אמרו חכמים (נגעים י"ב): "מצרע עני שהביא קרבן עשיר יצא" ונראה בפרוש הר"ש (סו): "אפלו לכתחלה מביא, ותבוא עליו ברכה". ועוד שלענין אמירה אף היא נחשבת כמי ש"ידיה משגות".

לאור באור זה, נבין מדוע הקדימה התורה: "זאת תורת הילדת" בטרם פרשה את קרבן הילדת שאין ידה משגת: ללמדנו כי בזמן שיוצאים די חובה רק באמירת 'תורת הילדת', אין לומר אלא את הפרשה הקודמת - של יולדת ש"ידיה משגות".

בדרך זו פרש המגיד רבי יעקב גלינסקי את בקשתנו מדי בקור לפני אמירת פרק 'איזהו מקומן': "ואתה אמרת (הושע ג): 'ונשלמה פרים שפתינו, לכן יהי רצון... שיהא שיש שפתותינו חשוב... כאלו הקרבנו'; מדוע אנו מזכירים דוקא 'פרים' ולא אילים או כבשים? אלא שזכאמור, לפי שבזמן הזה אין אנו מקריבים בפעל אלא אומרים בפה, מן הראוי שנקריב את הקרבן המשגב ביותר.

פנים יפות' ויקרא ו: דביר קדשו'

לשון הרע מונע קבלת התפלה

"וְטָמָא טָמָא יִקְרָא" (ג מו)
"תניא: וְטָמָא טָמָא יִקְרָא - צָרִיף לְהוֹדִיעַ צַעְרוֹ"

שערי אמן ונפתחים בטהרת המצרע

"זאת תהיה תורת המצרע..." (יד ב)

דרש רבי נח מיינדס מחתנו של הגר"א: הזהר הקדוש (נלך ופה ב) דורש מהפסוק (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמינים", שבזכות עניית אמן בכונה נפתחים למעלה פתחי ברכה שמהם נשפע רב טוב על ישראל. את המצרע מכנה הזהר (יתרו פ א, וכע"ז באונקלוס כאו) 'סגירא'. לפי כנוי זה יש לפרש כי עוון לשון הרע פוגם בתקון הנעשה בעניית אמן וגורם לסגירת שערי השפע הנפתחים בזכות עניית אמן.

דבר זה אף נרמז בכך שראשי התבות של שלשת השתפים בעיון לשון הרע: 'אומר', 'נאמר' [נשוא הספור] ו'מקבל' הם: 'אמן'.

לפיכך טהרתו של המצרע נעשית באמצעות הבאת צפורים ואזוב, שראשי תבותיהם הם צ"א בגימטריה של 'אמן', כי בטהרתו נפתחים שערי 'אמן' שנועלו בפניו.

'פרפראות להקמה' וראה גם 'מגן אברהם' [למגיד מטריסק]

לרבים, ורבים יבקשו עליו רחמים" (שבת סז א).

יש להבין: במה נשתנה המצרע משאר החולים, וכי רק הוא זקוק לתפלת אחרים? ועוד: הלא אמרו חכמים (ב"ר ג"ד): "יפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל?"

באר רבי יהונתן איבשיץ:

באר (מצד ג א) הובא כי מי שחטא בלשון הרע, מתעוררת עליו רוח טמאה המונעת מתפלתו לעלות למרום. לפיכך, בשונה מיתר החולים שתפלתם על עצמם עדיפה, תפלת המצרע שחטא בלשון הרע אינה מתקבלת, ועליו לבקש מאחרים שיתפללו עליו.

רבי יעקב רוקח מטריפולי הביא רמז לדברי הזהר מבקשתו של דוד המלך עליו השלום בתהלים (י"א): "תפלה לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה"; "האזינה תפילתי כיון שהגני בלא שפתי מרמה" - לשון הרע.

מדרש יהונתן: 'מעשה תהלה' תהלים י"א

צרעת הנפש מעכבת את התפלה

"כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדרך ישב

מחוץ למחנה מושבו" (ג מו)

דרש המשפיע רבי משה וולפסון:

כתב החפץ חיים' (שמירת הלשון שער הזכירה ז) שענש הצרעת על חטאי הלשון נתן גם בימינו. אולם בשונה מהזמן שבית המקדש היה קיים, שאז נגע הצרעת נכר בגוף החוטא, בזמן הזה הנגע נסתר והוא נדבק בנפשו. לכה אף רומז הפסוק (משלי כא ג): "שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו".

ויש להוסיף שכשם שבזמן בית המקדש נאסר על המצרע להפגיש לירושלים (ראה רמב"ם סמאת צרעת ז), כך בזמן הזה המדבר לשון הרע, שזכאמור הצרעת נדבקת בנפשו, נאסר בכניסה לירושלים. מתוך כך אין תפלותיו עולות לראשון, שכן תפלותיו אינן יכולות לעבר דרך ירושלים שדרך מתקבלות התפלות. לפיכך טורדות אותו מחשבות זרות במשך כל זמן התפלה, וכך הוא מנוע מלהתפלל בכונה.

ענין זה נרמז בבקשתו של דוד המלך (תהלים קמב ח): "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך" - רפא את נפשי מנגע הצרעת [המצרע מכנה 'סגירא' בלשון התרגום], כדי שאוכל 'להודות את שמך' בתפילתי. 'ואני תפלה' עמ' מז

נצור לשוני מרע - וכך לא אשכח את שמי

"זאת תהיה תורת המצרע" (י"ד ב)

כתבו המקובלים (ראה 'אליה רבה' קכב ג) שראוי לאדם להזכיר בתפלת 'אלקי נצור' פסוק המתחיל ומסתיים באותיות שבהן מתחיל ומסתיים שמו, ויועיל לו הדבר שלא ישכח את שמו לעתיד לבא בבואו לפני בית דין של מעלה.

את סבת החשש משכחת השם לעתיד לבא באר החפץ חיים' על פי דבריו הידועים של החובות הלבבות' (שער הפגיעה ז): המדבר לשון הרע על חברו, וזונותיו של מי שבגנותו דבר נזקפות לחובתו, וזכיותיו שלו עוברות לזכות מי שבגנותו דבר. כאשר יגיע אותו אדם לפני בית דין של מעלה, יפתע לראות כי הוא נענש על עוונותיהם של אחרים, ומתוך כך הוא עשוי לסבר כי שכח את שמו האמתי. על פי האמור נתן להבין מדוע תקנו לומר פסוק זה דוקא בתוך תפלת 'אלקי נצור לשוני מרע', שכן כאמור עוון אי נצירת הלשון הוא הגורם לאדם לשכח את שמו בעולם העליון, ובהזכרה זו רומזים לו שאם נצור לשונו, לא ישכח את שמו.

'שמירת הלשון' ח"פ ז' בהגה"ה

ביום שני הבעל"ט, ז' באיר, ימלאו ת"ב שנים להסתלקותו של רבנו שלמה אפרים בן רבי אהרן איש לונגשיץ - בעל הכלי יקר' - אשר כהן פאר כרפה של קהלת פראג המעטירה. בספרו 'עוללות אפרים' (ח"ג מאמר תס) הוא מבאר שהסבה שאמרו חכמים (ברכות ג ב): "גדול העונה יותר מן המברך" היא לפי שהמברך דומה לכותב שטר, ואלו העונה אמן דומה למי שחותם על השטר "והכל הולך אחר החתום".

"בני אמונים - חותמים כל ברכה ב'אמן'."

הכל הולך אחר החתום

”גדל” (א)

יסוד התורה - יסוד היום

האמונה היא היסוד והבסיס לקיום כל מצוות התורה. רק אדם שמאמין במציאות ה' ובמלכותו הבלעדית והמחלטת חש חובה לקבל על עצמו את על מצוותיו. שפך אמרו חכמים (מכילתא: תרו מס' דבחדש פרשה ו): "משיל למלך בשר ודם שזכנס למדינה, אמרו לו עבדי: 'גזר עלינו גזרות'. אמר להם: 'פשעתי את מלכותי אגור עליהם, שאם מלכותי לא יקבלו, גזרת לא יקבלו'. כך אמר המקום לישראל (שמות כ ב): 'אני ה' אלוקיך - אני הוא שקבלתם מלכותי... וכשם שקבלת מלכותי - קבלו גזרותי...'

האמונה היא גם היסוד והבסיס שעליו בניה עבודת התפלה, ולכן גדולה חשיבות ההתבוננות בה טרם התפלה. דברי המוסל 'שירים' (פ"ט): "מי שהוא בעל שלל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבע בלבו אמתת הדבר, אף הוא בא ונושא ונותן ממש עמו: תברך, ולפניו הוא מתחנן ומתאוה ממש, והוא יתברך שמו מאין לו ומקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

לרב חשיבותה הבסיסית של האמונה בבנין חיי היהודי תקנו הקדמונים לומר בראשית היום את הפיוט השגב "גדל אלוקים חי". פיוט כולל את "ג עקרי האמונה ששבע הרמב"ם בפרוש המשניות בהקדמה לפרק חלק (בעל הווספות יום טוב' במאמר ההודאה והתקנה המדקדק בראש ספר 'ארות חיים').

יש מקהלות ישראל שנהגו לומר פיוט זה רק בשבתות ולא בימות החול. בסדר היום (תפלה מוסף של שבת) כתב שנהגו לאומרו מידי שבת אחר תפלת מוסף, ובספר 'פה ללב' (ח"ה סי' רסח ט"ב) הביא שנהגו לאומרו מידי ליל שבת. אף רבי פינחס מקורני' נהג לומר פיוט זה רק בשבת (מדרש פינחס השלם שער סדר היום וקטאות התפלה אות סה)

זהות מחבר הפיוט

בנוגע לזהותו של מחבר פיוט זה מצינו כמה דעות: יש שחשבוהו למשורר הקדמון רבי שלמה אבן גבירול, ויש שטענו כי הדבר אינו מסתבר, לפי שפאמור פיוט זה מיסד על י"ג העקרים שיסד הרמב"ם, שחי בתקופה מאוחרת יותר. יש שחשבוהו לרמב"ם, ויש שחשבוהו לחכם בשם רבי יחיאל ב"ר ברוך, וכתבו שיתכן שחכם זה אף רמז את שמו בסיים הפיוט: 'מתים יחיה אל-ל ברב חסדו ברוך עדי עד שם תהלתו'. דעה נפוצה שהובאה כבר בסדורים עתיקים מיוחסת את הפיוט לחכם קדמון בשם רבי דניאל ב"ר יהודה דין (סדר העיב' לפני 'גדל' ובהקדמה לשיר החידו: סדר עבודת ישראל' עמ' 154; תקון תפלה' שבסדר אוצר התפלות דר נב; מבוא לתקון בני רומא עמ' 44).

פיוט זה נקבע בסדורי התפלה כבר לפני מאות רבות בשנים, ואולם רבי חיים ויטל כתב (שער הפניות) ענו עלינו לשבח ונחם התפלה) ש"האר"י הקדוש הקפיד שלא לאומרו, לפי שאינו משום לפי סדר הקבלה, אף היעב"ץ בסדורו (שם) כתב שחכמי האמת לא אמרו פיוט זה מפני שנוספו בו תארים מחדשים.

לעמדת השל"ה הקדוש (שער האותיות אות א"ף אמת ואמינה) מכנהו: 'השיר המשבח' ומאריך לבאר, וכתב הרב הקדוש רבי אברהם ב"ר מבוטשאטש, (אשל אברהם סי' תצב) שבהג' לאומרו לאחר שהשל"ה הקדוש שהיה בקי גדול בסתרי תורה ובתורת הקבלה, קבע את הפיוט בסדורו. סדרו שער השמים ואף האריך בבאורו. וכתב בספר 'אלף המגן' על

'מטה אפרים' (תקפד י) שכל אדם ינהג כפי שמקבל במקומו.

מענין לצין שבשטר התקשרות שחתמו ביניהם מקבלי ירושלים בשנת תקי"ד נכתב שאם יכבד חליו של אחד החברים יאמרו עמו בתוך כל התפללות והודוים גם פיוט זה "כי הוא מסגל מאד לאבד הבאים לתעתעו באמונות רעות חס וחלילה".

(אגרות והסקמות החי"א עמ' כח)

”ג עקרים בי”ג בתים

מהאזהרה המיוחדת של פיוט זה היא בכך שבטלושה עשר בתיו נרמזו טלושה עשר העקרים - הלא הם יסודות האמונה שיש הרמב"ם והם:

- א. מציאות ה' ב. אחדות ה' ג. אינו גוף ד. היותו קדמון ואחרון ה. לה' לבדו ראוי לעבד ו. שכל דברי נביאים אמת ז. היות משה רבנו מבחר הפיו האנושי ח. תורה מן השמים ט. התורה לא תהא מחלפת י. השגחה יא. שכר וענש יב. ביאת המשיח יג. תחית המתים.

המאמין ביסודות אלו הרי הוא בכלל ה'שראלי, ומצוי לאהב אותו ולהגל כלפיו בכל המצוות שבוין אדם לחברו, גם אם הרבה לחטא. אולם מי שאינו מאמין אף באחד מן היסודות הללו יצא מכלל ישראל ונקרא 'מיו' ו'אפיקורס' (פיה"מ לרמב"ם, סנהדרין בהקדמה לפרק חלק).

יש לצין כי כיום ברב הסדורים נתקנה אמירת טלושה עשר העקרים במפורש בסוף התפלה, ואולם מעיון בסדורים קדומים נראה כי תקנת אמירת "גדל" נקבעה עוד בטרם נקבעה תקנה זו (ראה מנחת שלום ח"ג סי' טז).

מצוה לרדף אחר ידיעתם

רבנו הרמ"ל בתחלת ספרו 'דעת תבונות' כותב בענין טלושה עשר עקרי האמונה: "שחייב כל אדם לרדף אחר ידיעתם, כל אשר תשיג ידו". ואמנם, ידיעת העקרים חשובה היא עד מאד. בפרט לאור דבריו הנוגעים של הגר"ח מבריסק שבשונה משאר מצוות התורה, שאם אין האדם אינו יודע אחת מן המצוות אף שבכך חסר לו בידיעת התורה, אינו נקרא מיו, ובכלל ישראל הוא. לעמדת זאת את טלושה עשר העקרים על כל אחד לדעת, ומי שאינו יודע אחד מן העקרים, נחשב בכך 'מיו' שיצא מכלל ישראל, גם אם אינו כופר בהם, חלילה (הגדה של פסח פתח בית לוי עמ' קצ).

במאמרים הבאים ננסה בעזרת ה' לגעת אך בקצה אדירתו של פיוט נשגב זה - בבחינת "ישמע חכם ויוסף לקח" (משלי א ה) על קצה המטה נטעם מעט מצופו וננסה להתחבר לעמק הטמון במלותיו המיוחדות ולהבין אותן. שכן הבנת מלות הפרוש חשובות עד מאד כדי למלא את יעדו. כפי שכתב בספר הקדום 'סוף אמו' (דעי תפלה אות ס): "נוהגים לומר אחר כל תפלה 'גדל' בארץ אשכנז, כי הוא שיר משבח ומיוסד על פי י"ג עקרי אמונתנו. לכן, טוב לחמד פרושו בדקדוק ולאומרו בכונן".

מסירות נפש שהצילה נפשות

הנהגה חשובה זו.

עצר אפוא ר' דוד בשולי הדרך, שלף מתא הכפפות עטים וזפים, והלדיים הגדולים התנדבו בשמחה לכתב כל אחד חלק מנשח הפרכה. תוך כמה דקות כבר היה בידם נשח ברפת המזון פתוב במלואו. הדפים העברו מיד ליד בזה אחר זה, לשכל אחד אחד מברך את הברכה מתוך הכתב, ולאחר מכן מעביר את הדפים לאחיו, וכן הלאה.

משפיעו פלם לברך, כבר נראתה העיר בולטימור ממרוקק, ובני המשפחה חיכו זה אל זה בספק. לא בכל יום מזדמן להם למסר נפש למען הנהגה כה חשובה, לברך ברפת המזון מתוך הכתב דיקא.

שעת החפה הלכה וקרבה. ר' דוד השתדל להאיץ את נסיעתו, בנגולות מהירות המסרת. מנגינה עליזה התנגנה בקמע, ולפתע נגדעה האוירה היפה במהלומה עזה מלוח בתבטה אדירה וברעש זכוכית מתנפצת.

יובי הרב נזקקו לפחות משניה כדי לקלט שהם מערבים בתאונת דרכים רצינית, כזו המכנה 'תאונת שרשרת'. ר' דוד ורעייתו מהרו להביט לאחור בתרדה, ובחסידי שמים שמחו לראות כי מבט ראשוני כלם בריאים ושלמים. בדרך לא וראשוני עמדו בשולי הכביש לשמוח לראות כי אכן, באופן נסי' לגמרי כלם יצאו ללא פגע, מלבד הרב שקבל כמה מכות פח הגונות.

רק אז יכלו להביט סביבם ולהבין את הגס העצום שארע להם. היתה זו 'תאונת שרשרת' שבה היו מערכות חמש מכוניות: שמים שנסעו לפניהם, ושמים לאחריהם. בדרך השבע הרב שלהם היה אמור לספג את המכה הקשה ביותר, כפי שאכן קרה, אולם בארז בלתי יאמן יושביו יצאו ללא פגע.

אם לא די בכך, הרי שהרכבים שלפניהם ולאחריהם היו נראים הרוסים לחלוטין, בנגוד לרכבם שהיה במצב כשיר לנסיעה. בין לבין הגיעו למקום כחות הצלה רבים שחלצו מהרכבים שלפניהם ולאחריהם כעשרה פצועים במצבים שונים. שנים מבניהם הנהלו לבתי החולים פגעים שרורים במצב קשה מאד. לר' דוד ובני משפחתו המומים לא נותר אלא לפנות לצד הדרך ולומר יחדו 'מזמור לתודה' על הצלתם הפלאית.

לכלם היה ברור מיד כי זכו לנס גלוי ומפלא זה. בזכות התאמצותם הרבה כמה דקות קדם לכן, שלא לשנות ממנהגם לברך ברפת המזון בכונה ומתוך הכתב. אולם לאחר שהתאוששו מהשראות שבערה עליהם, נזכר ר' דוד בהבטחתו המפורשת של בעל העטרת זקנים 'או"ח קפה א' בשם השקדמונים:

"שכל מי שברך ברפת המזון בכונה אין שולט בו לא אף ולא טעף ולא קצה". מתוך מכתב שפרסם בגליון 'על המזון' אדר תש"פ

נסיעה מהעירה מוסי' שבמדינת ניו יורק לעיר בולטימור שבמדינת מרילנד אינה דבר של מה בכך. בימים פתוקים היא אורכת בין שלוש וחצי לארבע שעות תמימות, אולם בארצות הברית הגדולה רגילים לנסיעות ארוכות שבאלו הכבישים המהירים והמישוריים נוחים מאד לנסיעה, ומלבד זאת סדרו לטובת הנוסעים בדרכים הארוכות אזורי מנוחה [area rest] אחת לכלמשים קילומטר. באזורים אלה יכולים הנוסעים לפוש מהנסיעה הארצה, למלא דלק ברכבם, לערוך קניות באחת מהחניות, לסעד באחת הפסעדות המוקדמות במתחם ולחלץ את עצמותיהם בטייל ובמשחק בגו הצבוי הנמצא לרב בסמוך למקום.

בשעת צהרים מקדמת יצאו ר' דוד ומשפחתו, תושבי העירה מוסי', לנסיעה הארצה בואכה בולטימור. בבולטימור, פקעט כמו מוסי', מתגוררת קהלה חרדית גדולה ומקבדת, ולר' דוד היו בה בני משפחה רבים. עבדה שהובילה אותו ואת משפחתו לנסע לבולטימור לעתים קרובות.

באותו ערב אמורה היתה להתקיים תננת בת הדודה בבולטימור. ר' דוד ומשפחתו הקדימו ויצאו מביתם כבר בצהרי היום כדי שיסיקו להגיע למעמד החפה. כך יוכלו לשהות זמן סביר בחתונה, ואף לעזב בשעה מקדמת יחסית שתאפשר להם להסיפק לשוב לביתם שבמוסי' לפני חצות הלילה.

בדעבד התברר כי היתה זו החלטה נבונה. שכן משום מה דרכים היו פקוקות יחסית לשעה זו, וכן, לאחר כשעתיים וחצי נסיעה, כאשר מכשיר ה'ווי' שבדשותם דוח כי לפניהם עוד שעה וארבעים דקות נסיעה, לא היה מנוס מעצירה באזור המנוחה הקרוב כדי לפוש מערד הדרך, להחליף כח ולשאף מעט אויר צח ומרענן.

מתא המטען נשלף התיק שהוכן בדיק לשעה זו, תיק שהכיל כריכים עמוסים בכל טוב ובקבוקי שתיה אישיים. אחד הילדים התנדב לחפש ברו מים וקלי לנטילה, וביתנים התאחרה השעה. משום כך הציע ר' דוד לבני משפחתו, שכאשר יטלו ידיהם וירכבו 'המוציא', יכינו לסיים את סעדתם תוך כדי נסיעה ולברך את ברפת המזון בעודם בדרך.

לאחר נטילת ידים ואכילת פזית נכנסו בני המשפחה לרכב ר' דוד פתח בנסיעה. כמה דקות לאחר מכן, כאשר סימו בני המשפחה את ארוחתם ובקשו לברך ברפת המזון, נוכחו לגלות כי שכחו לקחת עמם סדור או ברפון כדי לברך מתוך הכתב. ר' דוד הפציר בהם לחפש בכל מקום אפשרי. בדרך כלל הקפיד שברכבו יהיה סדור, אולם הפעם לא; החפוש הסתים בלי למצא דבר.

ר' דוד ומשפחתו קבלו על עצמם זה מכבר פחח כל יעבר להקפיד לברך את ברפת המזון מתוך הכתב. האם הפעם יאלצו לשנות מהנהגתם? מסתבר שלא! אחד מבני המשפחה נזכר בעצה שהובאה בשם גדולים וצדיקים, שכאשר ישקל אדם למקום שאינו מוצא בו סדור יוכל לברך מתוכו, ראוי לו שיטרח ויכתב את כל נשח ברפת המזון, ולאחר מכן יברך, כדי שלא יפסיד ולו פעם אחת